
RAHBAR SHAXSINING NOANIQ VAZIYATLARDA QAROR QABUL QILISHIDA INDIVIDUAL XUSUSIYATLARNING TA'SIRI

Rizakulova Sevara Isroilovna,
O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti o'qituvchisi
<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.2.2.042>

Annotatsiya: Ushbu maqolada shaxsining noaniq vaziyatlarda qaror qabul qilishida individual xususiyatlarning ta'siri muhim muammo sifatida tadqiq qilingan. Unda rahbar shaxsining qaror qabul qilishlarida individual psixologik xususiyatlar, shaxsning yo'nalganligi va hayotiy qadriyatlar bilan bog'liq holda izohlangan. Shu bilan birgalikda ayrim tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: rahbar, psixologik jarayonlar, emosional barqarorlik, faoliyat, psixologiksifat, qaror qabul qilish, xarakter.

ВЛИЯНИЕ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК НА ПРИНЯТИЕ РЕШЕНИЙ ЛИДЕРОВ В НЕОПРЕДЕЛЕННЫХ СИТУАЦИЯХ

Ризакулова Севара Исраиловна,
Преподаватель Узбекско-Финляндского педагогического института

Аннотация: В данной статье влияние индивидуальных особенностей на принятие решений в неопределённых ситуациях исследуется как важная проблема. Это объясняется индивидуально-психологическими особенностями, ориентацией личности и жизненными ценностями в принятии решений лидером. Вот несколько рекомендаций.

Ключевые слова: лидер, психологические процессы, эмоциональная устойчивость, активность, психологические качества, принятие решений, характер.

THE INFLUENCE OF INDIVIDUAL CHARACTERISTICS ON DECISION-MAKING OF LEADERS IN UNCERTAIN SITUATIONS

Rizakulova Sevara Israilovna
Teacher of Uzbekistan-Finland Pedagogical Institute

Abstract: In this article, the influence of individual characteristics on decision-making in uncertain situations is studied as an important problem. It is explained in connection with the individual psychological characteristics, orientation of the person and life values in the decision-making of the leader. Here are some recommendations.

Key words: leader, psychological processes, emotional stability, activity, psychological quality, decision-making, character.

Shaxsning rahbarlik faoliyatiuning psixologik sifat, xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq [1]. Uning psixik holatlari, undagi psixik jarayonlarining o'tish xususiyatlari rahbarning boshqaruv faoliyatida muhim rol o'ynaydi.

Rahbarning psixologik xususiyatlarini bilmasdan, ularning ilmiy asosda tadqiq etmasdan, uni boshqaruv faoliyatiga tayyorlash mumkin emas. Rahbarning boshqaruv jarayoni uchun muhim bo'lgan ayrim psixologik jarayonlar, holatlar va sifatlarini o'rganib chiqamiz:

1. Rahbarning boshqaruv faoliyati pog'onalarida qaysi sezgi va idrok sifatleri ishtirok etishini aniqlash;
2. Diqqatning qaysi turlari unga ko'proq yordam berishini aniqlash;
3. Uning asab psixik kreaktivligini qo'zg'alish tezligi va harakatga keltirish qobiliyatligi xususiyatlarini aniqlash;
4. Uning intellektual, emosional va irodaviy holatlarini bir-biri bilan bog'langanligini xususiyatlarini aniqlash;
5. Uning emosional barqarorligi sifatlarini aniqlash;
6. Boshqaruv faoliyatida rahbarning irodaviy xislat va mijoz sifatlarini ahamiyatini aniqlash.

Rahbarning asosiy sifatlaridan biri-uning sezgirligidir [2]. Bu sifat orqali u hamma narsadan vaqtida boxabar bo'ladi, boshqaruv faoliyatida tez va sifatli diagnostik, prognostik va korreksion xulosalar chiqarib, muayyan qarorga keladi.

Yaqin vaqtgacha psixologik adabiyotlarda sezgi muammosiga juda kam e'tibor berilgan [3]. Aksariyat psixologlar ushbu muammoning rivojlanishidan uzoqroq turishni afzal ko'rishdi, chunki sezgi tushunchasi tasavvuf va irratsionalizm bilan assotsiatsiyalarni qayta tiklaydigan ilmiy tadqiqotlar uchun noqulay tushuncha

bo'lib tuyuldi. Biroq, so'nggi bir necha o'n yilliklarda, ayniqsa xorijiy psixologiya doirasida, qaror qabul qilishning intuitiv va intuitiv tarkibiy qismlarini o'rganishga qiziqish ortdi. Qiziqishning o'sishi, xususan, psixologlarning noaniqlik, vaqt va ma'lumot etishmasligi sharoitida qaror qabul qilish zarurati paydo bo'ladigan zamonaviy dunyoda mutaxassislar tomonidan qaror qabul qilish tahliliga murojaat qilish bilan bog'liq [4]. Va insondan o'z sezgisiga tayangan holda samarali harakat qilish va qaror qabul qila olishini talab qiladi.

Ushbu tadqiqot qaror qabul qilish jarayonining intuitiv komponentlari muammosiga bag'ishlangan. Qaror qabul qilishning intuitiv komponentlari ushbu ishda intuitiv bashoratlarni yaratish orqali tanlov sharoitida sub'ektiv noaniqlikni bartaraf etish jarayoni sifatida namoyon bo'ladi, ular kelajakdagi voqealar to'g'risida mulohazalar sifatida og'zaki aqliy prognozlarni shakllantirishga kiritilgan va ular uchun axborot asosi bo'lib xizmat qiladi [5].

Ushbu ishda olib borilgan nazariy tahlil shuni ko'rsatdiki, rus psixologiyasida qaror qabul qilish bo'yicha ishlarning aksariyati ushbu jarayonning intellektual, oqilona tarkibiy qismlarini o'rganishga bag'ishlangan va intuitiv komponentlarni o'rganish amalda amalga oshirilmaydi. Chet el psixologiyasida qaror qabul qilish bosqichi sifatida intuitiv prognozlashga bag'ishlangan nisbatan ko'p miqdordagi tadqiqotlar mavjud bo'lganda, birinchidan, bashorat qilish va bashorat qilishning soddalashtirilgan tushunchalari qo'llaniladi, ikkinchidan, ko'plab tadqiqotlar sezgi haqidagi noaniq, farqlanmagan g'oyalarga asoslanadi [6]. Tanlovning asosi sifatida intuitiv kutishning mexanizmlari va tartibga solinishi, oldindan hukm qilish bosqichi sifatida aqliy taxminlarni shakllantirishda intuitiv jarayonning o'rni, muqobil variantlarni baholashda intuitiv ravishda yaratilgan prognozlarga tayanishning samaradorligi va etariligi haqidagi savollar hal qilinmagan. Ushbu savollarga javob variantlari dissertatsiya ishining nazariy qismida muhokama qilindi. Bundan tashqari, prognozni tartibga solishning protsessual va shaxsiy-motivatsion jihatlarini bog'lash imkonini beradigan psixologik model taklif qilindi. Intuitsiyaga tayanib oqadi va qaror qabul qilishda noaniqlikni yengish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Intuitiv jarayonlar vositachiligida prognozlarni yaratishning ishlab chiqilgan nazariy modeli asosida empirik tadqiqot qurilishi amalga oshirildi.

Empirik tadqiqotning maqsadlari, birinchi navbatda, sezgidan foydalanish bilan bog'liq vaziyatlarda taxminlarni yaratishdagi individual farqlarni o'rganish edi. Ushbu maqsadga erishish uchun intuitiv va analitik (diskursiv) prognozlash jarayonlarining intensivligi va nisbatlarini, shuningdek, shartlariga mos keladigan vazifalarda yaratilgan og'zaki prognozlarning to'g'riligini qayd etish imkonini beruvchi intuitiv video kliplar usuli ishlab chiqildi. Bashoratlarning asosi sifatida sezgiga tayanish. Ikkinchidan, empirik tadqiqotning maqsadi intuitsiyadan foydalanish bilan bog'liq vaziyatlarda prognozlashda individual farqlarni aniqlaydigan tartibga solishning kognitiv va shaxsiy-motivatsion tarkibiy qismlarini aniqlash edi. Ushbu maqsadga erishish uchun intuitiv kognitiv uslub, ratsionallik, tavakkal qilishga tayyorlik, chuqur motivatsiya va amaliy aqlni tashxislash uchun bir qator usullar qo'llanildi. [7].

Oldinga qo'yilgan gipotezalarga muvofiq, tadqiqot intuitiv va analitik tarkibiy qismlarning turli darajadagi namoyon bo'lishi va zo'ravonligi bilan kutilgan narsalarni yaratish orqali sub'ektiv noaniqlik darajasining pasayishini ko'rsatishga muvaffaq bo'ldi. Og'zaki prognozni shakllantirishga vositachilik qiluvchi jarayonlar sifatida sub'ektlar tomonidan sezgi va tahlildan foydalanishning o'zgaruvchanligi prognostik muammoni hal qilishda «shaxsiy» ta'sirni ko'rsatadi, bu sub'ektning muammo shartlaridan mustaqilligida namoyon bo'ladi. Bashorat qilishda intuitsiyadan foydalanishni nazarda tutadi. Ma'lum bo'lishicha, og'zaki prognozlarni shakllantirish jarayonini tartibga soluvchi shaxs o'zi uchun maqbul bo'lgan tahlilga tayanish darajasini tanlaydi. [8]. Bundan tashqari, inson o'zining intuitsiyaga bo'lgan tipik ishonch darajasini o'zgartirishga va o'ziga xos bo'lganidan ko'ra ko'proq sezgiga tayanishga eksperimental vaziyatda qay darajada tayyorligini tanlaydi. Shunday qilib, inson intuitiv bilimga ishonish va intuitiv ravishda shakllangan taxminlarga tayanishni tanlash imkoniyatiga ega. Tadqiqotda olingan natijalar bashorat qilishni psixologik tartibga solishni qaror qabul qilish bosqichi sifatida ochiq tizim sifatida ko'rib chiqish zarurligini tasdiqlaydi.

Rahbar faoliyatini samarali boshqarishda uning ixtiyoriy idrok qobiliyati yordam beradi. Bundan rahbar aniq maqsad asosida muayyan obyektни idrok etadi va real axborotga ega bo'ladi. Bu jarayonda rahbarning qo'zg'atuvchanlik qobiliyati ishtirok etadi.

Psixofiziologik tadqiqotlar natijasiga ko'ra ishlab chiqarish bilan shug'ullanadigan rahbarlarda qo'shma aralish idrok kuchli rivojlangan. Uning eng ko'p foizi – 74,9 % ssex boshliqlariga to'g'ri keladi. Birigadirda – 63,4 %, direktorda – 13,3 %.

Psixofiziologik qonuniyatlarga binoan boshqaruv pog'onasining ko'tarilishi bilan ko'rish sezgisining hissasi ko'payar ekan. Sex (цex) boshlig'ida bu sezgi eng kam- 13,3 %, direktorda – 18,9 % ni tashkil etadi.

Hozirgi zamon rahbar shaxsiyatida sezgirlik, kuzatuvchanlik, narsa va hodisalarni to'la va bir-biri bilan bog'langan holda integrativ idrok etish qobiliyatini o'stirish nafaqat boshqaruv psixologiyasining balki zamonaviy psixologiyaning ham asosiy vazifalaridan birini tashkil etib kelmoqda.

Rahbar shaxsning biror sohaga yo'nalganlik xususiyatlari va munosabatlari uning xarakterida juda

aniq namoyon bo'ladi [9]. Xarakterning o'zagi irodadir. Uning xususiyatlari shaxsning fazilatiga aylanib, xarakterining eng ahamiyatli xislatlarini hosil qiladi. [10]. Shuning uchun «kuchli rahbar», «irodali rahbar», «xakteri kuchli odam» iboralari omma o'rtasida ko'p uchraydi. Shunga qaramay, rahbardagi iroda, xarakter degan tushunchalar bir xil ma'no anglatmaydi. Iroda asosan xarakterning kuchi, uning mustahkamligi, qat'iyatligi, dadilligi bilan bevosita bog'langandir. Biroq irodaviy kuch butun xakterni hal qilmaydi, u o'zining kuchini yullovchi mazmunga egadir.

O'rni kelganda xakterning tarkib topishi haqidagi mulohazalarimizni bayon etsak.

Har bir rahbar shaxsning xakterida hayotiy yo'lining o'ziga xosligini aks ettiruvchi jihatlar mavjudligini ko'pchilik yaxshi biladi. Odamning xakteri – uning hayot yo'li yig'indisidir. Rahbar shaxsini shakllantirish esa uning xakterini tarbiyalashga intilishdir. Ammo teskari qonuniyatlarni ham unutmasligimiz lozim. Rahbarning xakterini tarkib toptirish uning shaxsi uchun kerakli xislatlarni shakllantirish eng muhim vazifadir.

Mustaqil vatanimizning tulaqonli a'zosi bo'lgan rahbar xakteri xislatlarining tarkib topishi quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak:

1. Vatanning kelajagi va ravnaqiga intiladigan insoniy g'oyaviylik.
2. Fuqaro sifatida vataniga, xalqiga cheksiz sadoqati, vatan xoinlariga qat'iy nafrat.
3. Yuksak shaxsiy javobgarlik hissiyotini vujudga keltiruvchi va siyosiy e'tiqodlarini shakllantirish orqali tarkib topadigan hushyorlik.
4. Bo'lajak ongli, malakali rahbar xakterining eng muhim xislatlari - ommaviylik, tashabbuskorlik, mustaqillik va mehnatda intizomlilikdir.

Rahbar faoliyatidagi faollik ishbilarmonlikda, epchilikda va harakatchanlikda namoyon bo'ladi. Rahbar boshqalar ishlab turgan vaqtda ularni mehnatga ilhomlantiradi, jamoaga qo'shib tashabbuskorlik ko'rsatadi va jamoadoshlarini katta maqsadlar sari yetaklaydi. [11].

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumunkinki, rahbar shaxsida shaxsiy xususiyatlar to'laqonli shakllanganligi va undan o'z tashkilotining kelajagi va xodimlarining ish faoliyati samaradorligini ta'minlaydigan qarorlar qabul qilishda o'rinli qo'llanilishi lozim. Shunday ekan rahbarlarning nafaqat psixik jarayonlari balki shaxsiy xislatlari ham uyg'unlashgan holda, bir-biriga mutanosib tarzda bo'lmog'i kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Акимова М.К. Проблемы изучения и диагностики практического мышления // Вестник университета российской академии образования, 1997. № 3. С.54-76.
2. Акимова М.К., Козлова В.Т., Ференс Н.А. Теоретический подход к диагностике практического мышления // Вопросы психологии, 1999. № 1. С. 21-31.
3. Алле М. Поведение рационального человека в условиях риска //Альманах THESIS: Риск, неопределенность, случайность, 1994. №5. С.217-241.
4. Авлаев, О. У., & Бутаева, У. А. (2021). Талаба психологик камолоти масаласи. Academic research educational sciences, 2(5), 4-11.
5. Анохин П.К. Очерки по физиологии функциональных систем. М.: Медицина, 1975. 447 с.
6. Асмолов А.Г. Психология личности: Принципы общепсихологического анализа. М.: Смысл, 2001.-416 с.
7. Бергсон А. Собрание сочинений в 4-х томах. Т.1. М.: Московский клуб, 1992. 328 с.
8. U.A.Butayeva Shaxsning noaniqlik sharoitlarida qaror qabul qilish xususiyatlari. Central asian research journal forinterdisciplinary studies., 2(1) 2022.
9. Бутаева У.А. Рахбар ходимлар фаолиятида мулоқот маданиятининг аҳамияти. Самарқанд. 2020. -120 с.
10. Бунге М. Интуиция и наука. М.: Прогресс, 1967. 187 с.
11. Butayeva UmidaAliboyevna. Rahbar kadrlar zaxirasini shakllantirishda ijtimoiy intellekt va qadriyatlarining o'rni.:Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar (№ 7) 2023 йил. С. 218.